

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

L. Yampz / ile jwale

Uhpzjw / wjwz / ywz wkw g h t p

1907

891.99

4-99

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԿՈՒՐՂԻՆՆԱՆ.

ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ ==
== ՂՕՂԱՆՋՆԵՐ

891.99
4-88

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
և պրակ.

31. 99

- 99

այ.

6 NOV 2011

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԿՈՒՐՂԻՆԵԱՆ.

3

„ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ ✦
✦ ՂՕՂԱՆՋՆԵՐ“

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Ա. պրակ.

1907.

ՏՊԱՐԱՆ ՍԵՐՈՎԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ
Նոր-Նախիջևան.

Типография С. Я. АВАКОВА
Нахичевань на-Дону.

748456

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՂՕՂԱՆՁՆԵՐԸ.

Ղօղանջում են զանգակները... ղօղանջում են ամեն օր,
Տառապանքի կսկիծներից երգեր հիւսում ահաւոր—
Տանջուած երկրի ցաւոտ կրծքից ըմբոստ կռուի կոչն
ուժգին

Տարածւում է ամեն խաւում ահեղ թափով՝ ամենքին:

Դէ՛հ, վեր կացէք— ում սրտում գեռ մարդկային
կոչման արժան գէթ մի նշոյլ անմեկին
Թրթռում է տանջանքների բովի մէջ,
Վշտից, ցաւից, գերութիւնից գեռ անշէջ:

Դէ՛հ, վեր կացէք— ում սրտում գեռ բռնութեան
Աւրոյ ձեռքից իգէալներ կը մխան—
Ով յոգնել է կորաքամակ՝ ոյժի դէմ
Միշտ սողալուց, թմրած հոգով և անզէն:

Դէ՛հ, վեր կացէք ու միացէք անխափան
Ըմբոստ հոգիք՝ զրկանքներից ցիր ու ցան.
Ով որ լինիք, ուր որ լինիք՝ միասին
Ողջունելու ազատութեան սուրբ լոյսին...»

Ղօղանջում են զանգակները... ղօղանջում են ամեն օր
Տառապանքի կսկիծներից երգեր հիւսում ահաւոր—
Տանջուած երկրի ցաւոտ կրծքից ըմբոստ կռուի կոչն
ուժգին

Տարածւում է ամեն խաւում ահեղ թափով՝ ամենքին...

Յառանջ անվեհեր, յառանջ միարան,
Արթնացած կեանքի ծագում է արբին.
Շողերը պայծառ, լուսով անխափան
Յոյս է ներշնչում կուռի տաղնապին:

Եւ հեռզհեռէ բռնակալ ոյժի
Շիրիմն է փորում խոփ, անզնդային,
Ոճրագործութեան սև մահադոյժի
Շեփորն է հնչում ձայնով երկնային:

Եւ օրըստօրէ շարքերը կուռուղ
Աճում են ըմբոստ անձնուրացներէց,
Անյայտութեան մէջ հոգիք գեգերող
«Վրէժ» են կանչում խոնաւ հիւզերից:

Եւ գիտակցութեան շունչն ամեն սրտում
Մըրիկ է հանել արգար պահանջի, —
Ով ընկերակիւն կուռն է մտնում,
Նա ոչ մի ոյժից յետ չի նահանջի...

Յառանջ անվեհեր, յառանջ մինչև վերջ.
Սուրբ նպատակին միշտ հաւատարիմ—
Մահըն անմահ է արգար կուռի մէջ
Եւ ուխտատեղի՝ մարտիկի շերիմ...

Ա՛յն լոյս օրերի—վառ գարնան համար
Ձեզ՝ սև՝ շղթաներ, իմ կրծքի վրայ
Կրում եմ հլու, տանջում անդադար՝
Գիշերը՝ անքուն, ցերեկն՝ անզգայ:

Այն լոյս օրերի—սուրբ ազատութեան
Երկունքի ցաւն է իմ հոգին կիզում,
Կեղերուած կեանքիս անվերջ դառնութեան
Միայն յոյսերով վերջ եմ երագում:

Ա՛խ, սև՝ շղթաներ, անարգ հանգոյցներ,
Դուք բիրտ կարգերի և՛ ոյժ և՛ տաղանդ—
Իմ կրակ սրտիս իղձըն անձնուէր
Մոլի բռնութեան զրեւ էք պատանդ:

Ա՛խ սև՝ շղթաներ, ժանգոտ օղակներ,
Դէ՛հ զնզնագացէք հիմը յաղթական՝
Այն լոյս օրերի հիմըն անվեհեր
Եւ ձեր գարշելի ողբերգը մահուան...

Ո՛չ խաչ, մահարձանն .. անշուք հոգակոյտ
Ամայի գաշտում լսու առանձնացած
Ընկած է անփոյթ:

Անթիւ վէրքերով վիրաւոր կրծքում
Վեհ գաղափարի անյաղթ փոթորիկ
Էլ չի աղմկում:

Յոգնած գլուխը մայր հողի կրծքին՝
Յաւոտ աշխարհի լացը չի լսում—
Քնած է հոգին:

Աստղերը—կանթեղ, ցուքով են հրավառ
Շիրմին լոյս ապրիս. բոյսը բուրմունքով—
Խնկարկող բուրվառ:

Քամին թևերով գգոււմ է, դողում—
Իր մահասարսուռ ձայնով վշտացած
«Ողորմի» ասում:

Ո՛չ խաչ, մահարձանն... կեանքի խաչը նա
Այնպէս անվեհեր, ամենքի համար
Տարաւ Գողգոթա...

Արի, բլբուլ, մէկ տեղ նստենք,
Չէն-ձէնի տանք ու երգենք.
Էս օրուանից դառնանք աղբէր,
Իրար խառնենք մեր ցաւեր:

Անցնւ գարուն, աշուն կուգայ,
Շատ հեռու չէ և ձմեռ,
Լնց, աղբէր ջան, էլ վարդ չկայ,
Թ՛ճւփը մնաց կիսամեռ:

Երգենք, աղբէր, ցաւը երգենք՝
Դու քո մեռած ալ վարդի,
Երգենք, աղբէր, ցաւը երգենք—
Ես՝ իմ աւեր վաթանի...

Անցնւ գարուն, արնոտ գարուն.
Մօտ է աշուն, ցուրտ ձմեռ,
Ա՛խ, աղբէրս մնաց անտուն,
Քոյրս քաղցից կիսամեռ...

Արի, բլբուլ, ցաւը երգենք
Վարդի, աւեր վաթանի,
Արի, աղբէր, իրար խառնենք
Մամուռ ցաւը մեր սրտի...

Այդ մէնք ենք գալիս—

Մաշուած բաճկոններ, իւզոտ ու մրտա,
Տրորուած գտակ, աղտոտ մագերով,

Մեծ մասամբ դեղնած, գծուծ և բոկոտ,
Երբեմն դժգոյն, երբեմն անխուով,

Երբեմն քաղցի, լուռ տառապանքի

Սև կնճիռների անջինջ կնիքով,

Երբեմն ըմբոստ արհամարանքի

Անգուսպ գայրոյթի վրէժի թոյնով.

Դեռ վաղ ծերացած հոգեմաշ ցաւից,

Լոյսի, դարմ օդի տենչանք դէմքերիս

Ու մարգավայել ապրելու յոյսից

Դեռ խո՛ր վէրքերի կակիծ սրտերիս—

Այդ մէնք ենք գալիս ..

Մէնք, բանուորներս՝ տուգած փորերի,

Շերտաւոր ճարպի, ոսկու դէգերի—

Անվարձ մշակներ...

Մէնք, բանուորներս՝ վշտի, արցունքի,

Կիսաքաղց կեանքի, բանտի, աքսորի—

Անբաժան ընկեր...

Մէնք, բանուորներս՝ ապրելու ահից՝

Կեանքի շուկայում ստոր վաճառքից—

Էժան ծախուածներ...

Ո՛ր մեծ տգրուկներ, մարդկային կեանքի

Ստեղծագործութեան անարգ խեղդիչներ.

Դո՛ւք՝ փարթամութեան, անառակ տենչի

Քնած խիղճերով թմրած խլուրդներ.

Դո՛ւք՝ ամօթապարտ գերեզման փորող

Գարշ դահիճներդ սուրբ ազատութեան.

Ձեր նմանների արիւնը լափող,

Բողբոջ յոյսերի գեեր հոգեհան,

Գուցէ չէ՛նք շոյում մեր տանջուած գէմքով

Ձեր նուրբ ջղերը—հոգով քաղցածներ,

Դուք՝ կհուշա մարմիններ:

Ձէ՞ որ մեր արեան մի-մի կաթիլով,

Այլի ու լեղի թափած քրտնքի,

Դառն արցունքների անվերջ հեղեղով,

Մեր բազուկների հուժկու, ժրջան,

Կոր թիկունքների, հոգու տազնապով,

Մեր գլխին պատրաստ ամեն մի վայրկեան

Չարարաստ մահուան անլուր սարսափով

Մնունդ էք առնում

Ապրում, իւզ կապում...

Եւ վաստակներիս չնչին փշրանքներ

Դժգոհ շարտում քաղցած ամբոխիս.

Կասես մարդկութեան մենք խորթ գաւակներ—

Դուք վայելչութեան, անարդար կեանքի

Ընտիր ըմբիշաներ...

Հա՛, մենք ենք գալիս—

Դարեոր վշտի զրկանքի բովից,

Հալածանքների, գարշ ստրկութեան

Մոռացուած խաւից—

Կրճքով փշրելու փառքը տիրողին,—

Գահը բռնութեան—սարուկի շղթան,—

Նոր ուղի հարթել մեր նմաններին,

Արժանի կոչման—հաւասարութեան՝

Այդպէ՛ս ենք գալիս...

Ինչքան է պէտք ծագիկ, դարուն,
Կամ արշալոյս, վերջալոյս...
Ինչքան է պէտք—ով է սիրուն,
Ով այլանգակ, խեղճ, անյոյս:

Ինչքան է պէտք—ով չի լսում՝
Թշնամի է իմ երգին.
Ինչքան է պէտք—ով օրտասուում՝
Ըմբռնում է իմ հոգին:

Ես ինձ համար ունեմ գարուն,
Ո՛չ որ նրան չի տեսնի
Ես ինձ համար ունեմ սիրուն,
Ո՛չ որ նրան չի հասնի:

Անլոյս աչքիս՝ լոյսը կրծքիս—
Ինձ արշալոյս, վերջալոյս.
Եւ հարազատ մըմունջ-երգիս՝
Ե՛ս ունկընդիր մինչև լոյս...

Էն սև գիշերում, դուման դարդերի
Փրփրած ծովում ընկաք ու մեռաք,
Ա՛յ, իմ ազիզներ, դադուած սրտերի,
Նաման օրերի դուք յոյս երկնառաք:

Ծփուն ալիքներ փրփուր թևերով
Ինչպէս սիրտ արին ու ձեզ կուլ տուին,
Ա՛յ, իմ ազիզներ, որ էն մենձ ցաւով
Դուք ճամբայ ընկաք մուրազի ափին:

Էն վառ փարոսը, որ դուք վառեցիք
Դարդերի ծովի մութ գէմքի վրայ,
Լոյս է տարածում... Անցնում են մարդիկ՝
Ուր առաջինը դուք բացիք ճամբայ:

Ես ձեզի չեմ լայ... դուշմանը թող լայ—
Էն դուլ օրերի գետնաքարը ընկեր.
Ես էլ, ազիզներ, ձեր ճամբէն ընկայ,
Թողած լոյսերից շողերն եմ գրկեր...

Իմ մոմուռ, միշտ անլուռ ցաւերգով
Ա՛յ, անգին, քո հոգին ձանձրացան,
Որ անդարդ ու հանդարտ եղերքով
Հեռացար քեզ համար, առանց ցաւ:

Իսկ ես հեղ, փրփրադէզ ծովի մէջ
Պիտ լողամ ու դողամ մինչև լոյս.
Մինչ ծագի նոր այգի լուսակէջ
Վառ արփին սև արփին արշալոյս:

Լուսաշաղ, յուսաշաղ ջինջ շողին
Անհառաչ ընդառաջ ես կ'երթամ,
Եւ պսակ ու դրօշակ յաղթողին
Կը հիւսեմ ես վսեմ ու փարթամ:

Դու խղճուկ, կամացուկ յետ կուգաս,
Կը ձգտես զողի պէս ինձ սիրել.
Իմ ոյժից, վրէժից յետ կ'երթաս՝
Յաղթուած և առուած անարգել:

Ես քեզ չգիտեմ, երբէք չեմ տեսել՝
Գիտեմ, որ դու կաս—ով էլ որ լինիս.
Ա՛յն ցաւն ես կրում, տանջանքն անասել—
Որ տոչորում է՝ քեզ, ինձ—ամենիս:

Գիտեմ, որ լքուած կամ սրտատոչոր
Ծծում ես կեանքի թոյնը լիովին,
Անհուն յոյսերով նայում ամեն օր
Մի ուրիշ կեանքի ծագող արեկին:

Գիտեմ, որ բանախ մահահոտ գրկում
Ձեռքերիդ շղթայ—ազան մտքերով
Դէպ ափ դուրս դալու յոյսն ես առկայծում,
Դուս յորձանքներին դիմում անխռով:

Ես քեզ չեմ տեսել երբէք, չգիտեմ,
Սակայն ամեն տեղ, գիտեմ, որ դու կաս—
Ու անեղ ժամին, կուռում մեծ, վսեմ
Բո, իմ—ամենքի ոյժն է անպակաս...

Համ, սողում էինք—թշուառ ու վախկոտ,
Գոյութեան համար, հաճոյքից դրդուած.
Ու մեր վզերը՝ տոկուն ու ջրտ՝
Միշտ խոնարհ թեքում ուժեղի առաջ:

Կեցցէ տանջանքը, որ համբերութեան
Ակըն անսպառ իսպառ չորացրեց.
Սողալուն սովոր անխորտակ հակման
Ծիլերն անարգ մեր սրտից ջնջեց:

Կեցցեն կառափներ, մտրակ, կախաղան,
Սովալուկ ամբոխ, և՛ կարիք, և՛ հաց,
Արեան հեղեղներ, ուր կեանքի դարնան
Շողերն յուսոյ մեր դէմ շողշողաց:

Կեցցէ մարդկութեան տանջանքի երկունք,
Նոր գաղափարի ծնունդն արդար.
Էլ չենք խոնարհի մենք վիզ ու թիկունք—
Համ, սողում էինք, բայց էլ չենք սողար...

Նուէր երիտասարդութեան.

Այնտեղ—ուր որ խեղճ գեղջուկն անհաց,
Տգէտ՝ խաւարի մէջ է խարխափում,
Երաշտից, ցրտից, անսերմ մնացած
Կծղած արտերը արցունքով թրջում.
Այնտեղ—հանքերի մռայլ խորքերում,
Գործարաններում, ծովի ափերին՝
Ուր որ բանուորն է բռնի տակ տնքում՝
Գէթ կուշտ ապրելու տենչանքը դէմքին.
Այնտեղ,—բանտերում՝ ուր շղթայակապ
Հիւանդ օրերի հերոսն անաս
Տանջում է լռիկ, վշտով անփարատ,
Օրերը հաշւում անարգուած մինչ մահ.
Այնտեղ—անառակ, լկտի որջերի
Թունալի զրկում ապականութեան՝
Ուր որ մոռացուած խեղճ ընկածների
Կեանքերն է մաշում առանց գթութեան.
Այնտեղ—ուր չկայ ո՛չ յոյս, ո՛չ հաւատ,
Ո՛չ սէր—միութիւն, ո՛չ մի սփոփանք—
Ուր որ կեղծիքը, սուտն յուսահատ
Իշխում է բարուն ու չկայ փրկանք—
Այնտեղ գնացէք...

Այնտեղ գնացէք—սօցիալիզմի
Հոյսը տանելու այն մութ խաւերում՝
Ուր որ իզէալը խուլ տանջանքների
Մեղսոս սեղանին միշտ գոհ է բերում.
Այնտեղ գնացէք - նրանց հաւասար
Մարդկային կեանքի լուծը տանելու՝
Որպէս «հովիւ քաջ» իւր հօտի համար
Պատասխանատու...

ԱՐԾՈՒԻ ՍԷՐԸ

Ժեռ քարափին արծիւ նստաւ,
Արծիւ նստաւ ու երգեց.
Չորի միջին աղջիկ տեսաւ—
Նշխուն տեսքէն զարնուեց:

«Հէյ, ջան աղջիկ, մարմլ աղջիկ,
Ափսոս թռչել չգիտես.
Էդ ծմակում լսիկ-միջիկ
Պիտի թռչնես ծաղկի պէս:

Թէ թռչէիր—իմ ժայռերին
Քեզ թագուհի կ'ընարէի,
Քուն գար աչքիդ՝ իմ թեւերին
Անուշ երգով կ'օրրէի:

Էդ աչքերդ՝ ինձ սև գիշեր,
Ժպտող՝ վառ արեգակ,
Անձէր երկինք քեզ չէր խշտեր
Ու կը լինէր հպատակ:

Եարար թռչել հէջ չգիտես,
Քեզ ո՞վ ծնեց առանց թև.
Եարար կեանքում հէջ ուզած չես
Օգու՞մ թռչել միշտ թեթև...»

Էսպէս երգեց ժեռ քարափէն
Հպարտ արծիւն անգումման.
Թուաւ, անցաւ սարէն, ձորէն,
Լալով բախտըն աղջկան:

95-4867

Յառանջ միշտ յառաջ... Անկցի գերութեան
 Կաշկանդող շղթան.
 Այսօր թէ վաղը—մերն է յաղթանակ
 Սուրբ ազատութեան:
 Չէ որ ծնունդ ենք ցուրտ նկուղների
 Անհաց ու քաղցած,
 Տառապանքների, տանջանքի սալին
 Կռած ու կոփուած.
 Չէ որ անցել ենք կեանքի ճահիճով
 Մենակ, տարազէր—
 Ուժեղին՝ հլու, վզերս ծռած,
 Որպէս բեռնակիր:
 Վայելուչ կեանքի չեղանք մամնակից
 Գծուծ ու մրոտ՝
 Տիրողի համար մանուկ հասակից
 Թշուառ մնացորդ...
 Բաւ է, ընկերներ. պարզենք կոշտացած
 Մեր ջլոտ ձեռքեր—
 Յառանջ համարձակ, կեանքի մեծ բեմում
 Փոխուում են դերեր...

Երկրից ելած գոլորշին՝
 Ծով-ովկեանի ջինջ փոշին
 Մի օր սաստիկ վհատուած
 Այցի ելաւ առ Աստուած:
 — Տէր, յոգնել ենք վեր ու վար
 Միշտ շրջելուց գերեվար.
 Տնւր արձակուրդ, վար իջնենք,
 Մենք էլ մի քիչ օր տեսնենք:
 «Իջէք...» ասաց միամիտ
 Աստուած՝ դէմքին մի ժպիտ:
 Եւ փաթիլներ ժըրաջան
 Երգ ու պարով վար իջան:
 Իշխեց պառաւ ցուրտ ձմեռ,
 Դաշտը սգաց կիսամեռ,
 Գետերն յստակ ու վճիտ
 Հագան սառցէ քղամիդ:
 Պայթեց կռիւ զենիտում.
 Աստղ ու լուսին խիստ տրտում
 Դալուկ շղարշ քօղ հագած՝
 Կեցան անլոյս և հանգած.
 Ոգիները օդային
 Կպան Տիրոջ սուրբ գահին,
 Էլ չուղեցին գիշերով
 Թոչեւ գողտրիկ յուշերով:
 Ցուրտը հարթեց իր ուղին,
 Փռեց քամուց անկողին.
 Նորա շնչից չքացան

Արծիւ, ծիծառ ցիր ու ցան:
Մինչդեռ երկրի գոլորշուց՝
Ծով-ովկեանի ջինջ փոշուց
Ո՛չ մի լուր կար, ո՛չ էլ ձայն—
Օրն ու ժամը դար դարձան:
Աստուած կանչեց արևին,
Միրով ժպտաց բարևին,
Հրէ, բոսոր-լուսահեղ
Տուեց նրան նետ-աղեղ.
«Գնա՛, ով բաջ պատանի,
Գախի փոշին օվկեանի,
Քեզ արշալոյս-վերջալոյս
Կը տամ ընծայ, աչքիս լոյս»:
Երկեր փախած գոլորշին՝
Ծով-ովկեանի ջինջ փոշին,
Որ սիրատարփ անուրջում
Իր սիրերգն էր մրմնջում,
Քընաթաթախ հառաչեց,
Հուր նետերից շուտ հալչեց,
Դէմքով ախուր, մեղապարտ
Ճօճուեց երկինք լճու, հանգարտ:
Աստղ ու լուսին վեր թռան,
Սգի քողը վար առան.
Երկինք ուրախ, գոհ ժպտաց,
Ոգիք թռան գրկաբաց:
Այն օրուանից մինչ այսօր
Արփին հպարտ՝ հուր-բոսոր,
Երբ ծագում է, մայր մտնում
Հըրաշավառ զենիտում,
Երկրից ելած գոլորշին՝

Ծով-ովկեանի ջինջ փոշին
Հուր նետերի տարափից
Կարմըրում է ամօթից,
Որ յաղթուած արևից
Եւ ծաղրուած ամենից՝
Պիտի շրջէ վեր ու վար
Ըստրուկ ու խեղճ, գերեվար...

Երազ ես տեսայ—երկնակամարից
Շքեղ, բոցավառ մի ջահ էր կախուած.
Ճօճում էր նրան զով քամին վարից,
Անահ թևերով բոցերը գրկած:

Ա՛խ, լաւ էր այնպէս... և բոսոր լոյսին
Երկիրն էր նայում ակնապիշ, լռիկ.
Ինչպէս սիրահար՝ որ մատաղ կոյսին
Միայն տեսնելուց գոհ է, երջանիկ:

Թոյս սրարշաւ հե ի հե ես վեր,
Վաթան, քեզ համար... որ լոյսը միայն
Խաւար քո դէմքին մօտ-մօտիկ կախուէր,
Քեզ լոյս տար, ազիզ, շողար յաւիտեան:

Ահա մօտեցայ ես նրան անշեղ.
Ջահը պինդ գրկած սլացայ դէպ վար.
Բայց նա մարեցաւ... խաւար է անհեղ...
Ա՛խ, կախուած էր նա ամենքի համար:

Անձայր տափարակ... գետինը-սառած,
Ջեան կարծր շերտի հիւրընկալ գրկին
Դէմքը ցաւագար խնամքով ծածկած՝
Լճու մտորում է վիշտըն անմեկին...
Բքաշունչ քամին վազում սանձարձակ—
Ունում է, ճշում... կամ պաղ թևերով
Ծեծկում է գետնին և իւր անգունակ
Հին կսկիծներից երգում է լալով:
Մառախուղը գորշ տձև փեշերի
Ծալքերն երկնքում համարձակ ձգել,
Ծածկել է չքնաղ լուսնի, աստղերի
Լուսաբեր ցոլքն—ազատ, անարգել...
Եւ անհ հեռուից ինչ որ մութ գծեր
Սևին են տալիս, ճօճում անհաստատ,
Ճօճում, երերում՝ կասես ագռաւներ
Քաղցից շուարած, ծարաւ կամ քնհատ:
Եւ դաշտավայրի սպիտակ կրծքին
Որպէս չորացած վէրքերի սպիներ.—
Այն սև գծերը լուս և մոլեգին՝
Տագնապ են ազդում, սարսուռ անարեր...

Ահա կանգ առան... խառնուեցին իրար ..
Մի խճուղ հարուածից տնքաց ու դողաց
Ամայի դաշտը... քամին թևահար
Պինդ փարուեց երկրին, քարացած մնաց:
Եւ մի սոսկալի, խոլ հեկեկանքի
Խեղզած հեծկլտանք տարածուեց դաշտում,
Մի ամօթապարտ, մեղսոտ պատրանքի
Դիւային քրքիշ շշնչաց օդում:

Ու աղեկտուր լալագին վշտի
Հոգոց դուրս թռաւ երկրի երեսից.
Եւ սեին տուեց սև յազթանակի
Գարշիլի փառքին պատրաստուած մի ցից...

Ամենքը լուռ են... Մի լուռ պատմութիւն,
Մարդկային կեանքի մի հսկայ հոսանք.
Ապրածի՛ վերջը, նորի՛ յայտնութիւն,
Դարերի ճնշման պոռթկումի թափից
Ըմբոստ վիժուածքը տառապանքների,
Անարգ բնութեան սուր ճիրաններից
Նորածիլ սաղմը ազատ մտքերի,
Հաւասարութեան միակ փրկարար
Վես գիտակցութեան ծնունդը հսկայ—
Օրնիրուն փթող, անվերջ հողմահար
Տիրող կարգերի լուծն արճիճեայ՝
Կանգնեցին անխօս, դէմ առ դէմ այնտեղ—
Այդ ոչնչացման տխուր հանդէսի
Սոսկալի ժամին... այն ժամին անեղ
Երբ սոսկ մարմնացած դարձ կը խօսի...

Քամին դողալով շոյում է, գգուում
Այն լուռ դէմքերին և իր վշտահար,
Մենակ, անընկեր կեանքից անխնդում
Պատմում է նրանց, լալիս անդադար:
Նա մերթ քծնելով սև Փարաջայի
Երկար փեշերն է վախկոտ փողփողում,
Եւ այն ծեր ձեռքում բռնած սառ խաչի
Շուրջը զարմացած զալարում, խաղում:

Նա մերթ այն դաժան դէմքերից ցասկոտ
Թռչում է հեռու ու սիւնին դիպչում,
Կամ սիւնին կապած էակի թախծոտ
Այրուող ճակատը պաղ թևով շփում:
Թշուառ էակի... նրան վերցրին
Մի պայթած ուժերի փշրանքների մօտ
Որտեղ փորուել էր—իւր ջահէլ կեանքին,
Ջախջախուած մարմնին—առանց ձեռ ու ոտ,
Բռնութեան ճնշող հաճոյքին յարմար
Մի անդարձ անդունդ—ըմբոստի համար...
Եւ ահա ինքը՝ մարդկութեան որդին,
Տառապանքների, անարգ բռնութեան
Ըմբոստ մարտիկը—իւր նմաններին
Փրկելու համար ելաւ կախազան:
Ի՞նչ հոգ խաւարի սև հոգիներին
Որ նա կէս մարդ է... որ նա տրորուած
Արիւնաշաղախ մի վիրոտ մարմին,
Սպինների մի ցանց, ձեռք-ոտք կորցրած...
Ձէ՞ որ թշուառի խիզախ կրծքի տակ
Դեռ ևս տրոփում են զարկերը վերջին,
Այն ըմբոստ հոգու տենչըն անխորտակ,
Յագեցած վրէժի ցուր կայ աչերին:
Ձէ՞ որ արնաքամ, չորցած շրթերում
Արհամարանքի խաղում է ժպիտ,
Ու մի ստահակ, գոհունակ խնդում
Տիրում այլանդակ մարմնին չոր, վախտ...
Համ, կատարուել է... պէտք է շուտ մեռցնել
Բախտաւորներին արհամարողին.
Պէտք է շուտ խեղդել, արմատից խիւլ
Ըմբոստ խլրտման ծիլերը վերջին...

Եւ անա թշուառ դատապարտեալին
Լուռ մօտենում է ծերուկ քահանան՝
Սարուկի շղթան փշրել ուզողին—
Համբուրել տալու հաւատի շղթան...
Յեռ տանք քո խաչը...

Յեռ տանք քո խաչը—գործիքն յարմար
Անվերջ կեղծիքի, լպիրշ քսութեան.
Անխախտ պատճառըն—արուած ոտնահար
Ամեն մի տենչի թշուառ մարդկութեան:

Յեռ տանք ազգերի տիտան կապանքի—
Վե՛հ ձգտումների, սուրբ ճշմարտութեան,
Գիտակից մտքի—ազատ վայելքի,
Շարկապ իդէալի—հաւասարութեան,
Եւ սասանական անվերջ ջարդերին,
Անմեղ զոհերի անգութ սպառման՝
Վաղճեց կեղծուած ժանգոտ բանալին...

Յեռ տանք մոլեռանդ, անմիտ ու անհամ
Կեղեքիչների զէնքը—բառաթե՛հ՝
Որ պաշտուեց երկանք, երբ ամեն անգամ
Տնքում էր մարդը—մտքով կոյր, անթե՛հ...

Յեռ տանք... նրանից արիւն է ծորում,
Վազում արցունքի, շարաւի հեղեղ,
Բիւրաւոր, անթիւ զոհերի լքում—
Ղօզանջում մահուան նզովքով անեղ...

Յեռ տանք—տրորուած ըմբոստ գանգերի
Տաք-տաք, բաբախուն—արիւնաշաղաղ

Թարմ ուղեղներից—հաւատողների
Կոփանքի սալը—և խաչը՝ աւանդ...
Ահա մեր խաչը—սև սիւնը անարգ,
Փրկութեան համար հանուած Գողգոթա,
Ահա և ինքը՝ նոր լոյսի գաւակ,
Որ ազատութեան հարթում է ճամբայ...

Բքաշունչ քամին վշտից կարկամած
Ոռնում է, ճշում. իւր պաղ թևերով
Ծեծկում է թմբին, կոյտերի սառած
Փշրանքը արնոտ գուրգուրում լալով...

Էս փոռչ աշխրբի դարդն ու բալէն
 Հերիք մեր ուսին իւր բեռը շարէ.
 Աղի արցունքն էլ անդադար լալէն
 Հերիք աչերիս ցոլքերը մարէ:

Էս բեռ օրէնքին հերիք դուլ-դուրպան
 Էդնին մեր պարնան ալ-կանաչ օրեր,
 Ու չորս պատի մէջ մոռցւած, անպաշտպան
 Հերիք մեր զիմաց փակուեն բաց դռներ:

Ա՛րի, քուրիկ ջան, ձէն տանք աշխրբին,
 Մեր ընկերներին թեզ ոտքի հանենք.
 Էս սե, դարաքաշ, անվայել կեանքին
 Մի ելք, մի ուղիղ ճամբայ բաց անենք:

Ա՛րի, քուրիկ ջան, մենք էլ միանանք,
 Էն մենծ, սուրբ կռուին էդնինք մասնակից.
 Հերիք շղթայուած ու գերի մնանք
 Դուժման մտքերով, շշմած զրկանքից:

Թող էն բախտաւոր մեր տղայ-մարդիկ
 Շատ չհպըրտնան, որ առաջ անցան,
 Էնոնք առանց մեզ, հաւատան, քուրիկ,
 Թեզ տեղ չեն հասնի—կ'ընկնեն ցիրուցան...

Էրթանք, քուրիկ ջան, անվախ, միասին
 Մեր արդար դատին դոհած ամեն բան.
 Էն ազատ կեանքի սրբազան լուսին
 Ամենքն են հաւասար՝ կռուողը արժան...

Հսկայ ժայռերի լանջին բարձրանիստ
 Արծիւը հպարտ՝
 Նստած էր հանդարտ.
 Յողնած թևերին նա տալով հանգիստ՝
 Երկիրն էր դիտում
 Մտախոհ, արտոճում:

«Տխո՛ւր է որքան վարը՝ այն խորում.
 Երկրում բովանդակ
 Ծանր լըծի տակ
 Հեծում են մարդիկ, տնքում բանտերում
 Անազատ կեանքից,
 Ճնշուած զրկանքից:

Ատում եմ նրանց՝ ես անբան թռչուն՝
 Եթերի զաւակ.
 Ազատ երկնի տակ
 Չայն ունիմ հօր, ճիչերըս՝ հնչուն.
 Երբէք չեմ սողում
 Որպէս գնորջ սողուն...

Երբէք չեմ տեսել մարդուն բանաւոր
 Բարձրունքներ շրջած,
 Եւ ազատ շնչած
 Կապոյտ անհունի շունչը փառաւոր՝
 Ինձ պէս սրարշաւ,
 Թռիչքի ծարաւ...

Ի՞նչ կայ կեանքի մէջ այնքան ցանկալի,
Երբ՝ բաց թևերով
Օդը ճեղքելով,
Թռչում եմ հեռու տենչով անձկալի
Ազատ դէպի վեր՝
Հպարտ, անվեհեր...»

Ասաց արծիւը... և թևատարած
Սլացաւ օդում.
Իսկ վարն՝ անդնդում
Ցուրտ տառապանքից լնջն, համատարած,
Խեղճ մարդն էր անքում
Անիծուած կեանքում...

ՓԱՐՈՒԱՆԱՅԻ ԳԻՇԵՐՆԵՐԻՅ.

Լեռան լանջին, ժայռի գրկին
Ես նստած եմ մեն-մենակ,
Շուրջս խաղաղ... զովիկ քամին
Թլլտում է սանձարձակ...

Թլլտում է—խաղ է անում
Քնաթաթախ բոյսի հետ,
Գլում ծաղկին, համբոյր քաղում
Թերթիկներից հոտաւէտ:

Թլլտում է—խաղ է անում
Փարուանայի ջինջ կրծքին,
Ծածան-ծածան ալիք հանում,
Որ բուն չգայ աչերին...

Ծեկծեկում է ու նազելով
Կոտրւում է Փարուանան,
Ափին տալիս, հովին ժպտում
Երգ է երգում դիւթական...

Անցած փառքի երգն է երգում
Քաջի մահը անձնագոհ,
Չայնակցում է նրան ձորում
Արձագանգը մտախոհ...

Եւ ծղրիտն է անվերջ ծղրում,
Աւերակի ծերպերից,
Չարագուշակ բուն է վայում
Խոժոռ ժայռի լերկ կրծքից:

Լեռան լանջին, ժայռի գրկին
Ես նստած եմ մեն-մենակ,
Ապրած փառքի լճւո մեղեգին
Հոգուս կը տայ արձագանք...

ԵՐԶԱՆԻԿԸ.

Գիշերն իջաւ. ճամբայ ընկաւ
Մայր—լուսին,
Մի անտարբէր, անհոգ ժպիտ
Երեսին...
Ամպիկները նրա ճամբին
Բոլորուած
Յետ-յետ փախած՝ կասես լոյսից
Մոլորուած:
Ո՞ւր էք փախչում, այ տխմարներ
Շող-լոյսից...
Շուրջը պատէք, շողեր առէք
Երեսից...»
Ամպիկները — տխուր, տրտնւած
— Լողալով...
Երգ հրգեցին հեծկտանքից
Դողալով.
— Աշխարհի մէջ տառապանքի
Մարդկութեան
Աղի-լեզի արցունքները
Մեզ ծնան.
Մենք վեր ելանք երկնից գութ, սէր
Հայցելու
Ժանտ գերութեան կակիծներին
Վերջ տալու...
Լուսինն առանգ, Տիրոջ առաջ
Բարեխօս
Չուզէ լինել—անտարբէր է,
Լճւո, անխօս...

Յետ ենք փախչում, լուսնից խորշում՝
Մեր ցաւով՝
Երջանիկ է, սիրտը կարծր,
Անխռով:
Առաւօտ վաղ երկիր կ'իջնենք
Անխնդում,
Ծաղիկների նորաբողբոջ
Թերթերում
Կ'երգենք վիշտը տիեզերքին
Խեղճ մոլոր.
Միայն նա է վշտին ընկեր
Ու սովոր...
Ու լողացին ամպիկները
Երկնքում,
Երկրի վշտով, լուսնից յետ-յետ
Անլքում:
Առաջ լողաց արագ-արագ
Մայր—լուսին՝
Մի անտարեր, անհոգ ժպիտ
Երեսին:

ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳԸ.

Հէյ... վեր կաց գեղջուկ. դո՛ւք, ընկեր-եղներ՝
Գնանք շուտով արտ.
Հուժկու եռանդով սև կուրծքը ճեղքենք
Մայր հողի պարարտ:
Շրջենք յետ-առաջ, երկար գծերով
Փորենք ախօսներ՝
Սուրբ աշխատանքի որպէս ժրջան,
Անվախ հերոսներ...
Արևը անս փայլում է վերից
Գթառատ սիրով,
Անսուշ գոլորշին շղարշի նման
Ճօճում դաշտերով:
Բացուած բներից գործի է դիմում
Անհամար մրջիւն,
Մայր-հողն է ծնում, գետը տարածում
Թովիչ կարկաչիւն:
Հէյ... վեր կաց եղնուկ, հերիք մրափես.
Վեր կաց սերմնացան՝
Գնանք շուտով արտ, շաղ տուր հատիկներ
Այնտեղ ցիրուցան:
Կարօտ եմ ինչպէս հողի գով շերտում
Դէմքս պարտկել՝
Որտեղ գորշ որդեր անհոգ գալարուած
Գիտեն միշտ պառկել.
Կուզեմ ես հիւթոտ ծիլերի ցանցեր
Համբուրել սրտանց,
Հողի շուկից արբել, մոռացուել
Խորքում անթափանց:

Հէյ... վեր կանց, գեղջուկ, վեր կացէք եղներ
Միթէ չէք զգում—
Արտերը վաղճւց սերմի կարօտից
Լալիս են, սգում:
Այս ի՞նչ եմ տեսնում... գեղջուկն է գալիս
Գլխակոր, արտում.
Կիսամերկ, գծուծ, թախծոտ հայեացքով
Ինչ որ վնթփնթում:
Թշուճն, դարձ միջատ, գէթ կուշտ լինելու
Չունեցար հնար...
Ըստրուկ՝ կեանքի մէջ, արդար վաստակից՝
Հեռու, անհընար...

ԳԵՂՋԿՈՒՀՈՒ ՄՈՐՄՈՔԸ.

Ինձի երկինք ասաց սիրիւր,
Բերեց ծաղիկն ինձ համբոյր.
Հոփն էլ ասաց—հէչ մի տխրիւր
Ու սէր երգեց ինձ բլբուլ:

Աղբիւրն ասաց—տուօտ վաղ
Արի գիրկս՝ ետրիգ տես,
Մշուշն ասաց—աղջիկ չընտղ
Ահա քեզ քօղ հարսի պէս:

Խոր ձորակն ինձ տեղ տուեց,
Որ ետրիս հետ թագնուեմ.
Պաղ վտակը մըմունջ հանեց
Որ մեր ձայնը չլսեն...

Բայց մատնեցին մեզ չարքերը
Գիւղը խօսեց մեզ վրայ...
Փաղջին ասաց մեր աստղերը
Իրար հէչ չեն մօտենայ...

Ու ափուիս իմաց տուին.
Ա՛խ... ծամերս քաշքշեց.
Ատած տղին ինձ հարս արին,
Կարմիր օրս խաւարեց...

Չէ որ երկինք ասաց—սիրիւր,
Բերեց ծաղիկն ինձ համբոյր.
Հոփն էլ ասաց հէչ մի տխրիւր
Ու սէր երգեց ինձ բլբուլ:

Ինձ մի սիրիր՝ որպէս գարնան
Բողբոջ ծաղկին քնքշօրէն.
Կամ տաքարիւն քո առնական
Վառ հեշտանքով կուրօրէն:

Երազներով մի տար սնունդ՝
Հողիս չարբի անուրջից,
Բնց իմ դիմաց կեանքի անդունդ—
Վէրքն ու ոճիւրն իւր միջից:

Թող որ քեզ հետ ես համարձակ
Ծծեմ թոյնը՝ տանջանքի.
Լինեմ ազատ, խօսեմ՝ արձակ,
Ձգեմ լոյսին՝ փրկանքի:

Եւ ամենքի վշտին մօտիկ
Մտնեմ այն մեծ խաչի տակ,
Որ տանում են ըմբօստ մարդիկ
Դէպ ընդհանուր նպատակ:

Թող փորձերից սիրտս մաշուի
Կրեմ զրկանք ես անվերջ.
Դալար ճակտիս կնճիռ շարուի
Այս բարբարոս կեանքի մէջ:

Եւ երբ հպարտ, ձորձեր, հագիւ
Ելնեմ կարօտ քեզ այցի՝
Այն ժամ չոքիր, փարուիր կրճքիս,
Խնդրիր սէրս կանացի...

Այն վառ սէրը—որ չարգելեց
Լինել ինձ մարդ, կին և մայր,
Որ ընկերիս միշտ ըսփոփեց՝
Երբ մենակ էր, վշտահար...

Ինձ մի սիրիր ծաղկի նման,
Կուզեմ ապրել արժանի՝
Որպէս հիւլէն՝ վշտի տիտան,
Որպէս դաւան խուժանի...

Նա՛ մի աստղիկ է կապոյտ երկնքում
 Աստղոտ գիշերին պսպղում լռիկ
 Իսկ ես՝ պարզ վտակ կանաչոտ ձորում
 Շողերը գրկած մտորում մնջիկ

Նա՛ դով զեփիւռ է թևերը պարզած
 Դալար դաշտերով անսանձ ծածանում—
 Իսկ ես՝ վառ ծաղիկ թերթերս բացած
 Փարւում հոսանքին ու համբոյս բաղում:

Նա՛ մի չինար է պարտիզում բուսած
 Դալար ճիւղքերը հովից օրօրում—
 Իսկ ես՝ մի ճամբորդ արևից այրուած
 Զով ստուերի տակ անսլշ մրափում:

Նա՛ վարդի թուփ է սիրուն վարդերով
 Սուր-սուր փշերը ծածկած, թագցրած—
 Իսկ ես՝ մի սոխակ սրտով վիրաւոր
 Գովում, գեղգեղում իմ վարդը սիրած...

Աշնան աւրող քարուանն էկաւ՝
 Երկինք, երկիր սև հագան,
 Քամին դարդէն սարերն ընկաւ,
 Աստղունք, լուսին ս՛լա հանգան:

Խշխշալով նոճին կուլայ,
 Լճակն ապուշ՝ ցոլք չունի,
 Չկայ շուշան, կարմիր լալայ,
 Երգն է լռեր թռչունի:

Էս ի՞նչ էղաւ... իմ խենթ սրտում
 Մորմոք երգեր թնդացին,
 Աշնան օրուայ շնչով տրտում
 Խորունկ վէրքս ետ բացին:

Չէ, դուք կեցիք, ինձ աշուն չէ,
 Մի լար, իմ սիրտ—իմ բալայ.
 Դարդու աշուն ինձ հէջ պէտք չէ—
 Էնոր ձեռքէն ես չեմ լայ...

Խաւար է... գիշեր... հեռու գնահատում
 Մըշուշի միջից դալուկ դէմքերով
 Ներհում են անգոյն աստղերը արտում,
 Սոսկումով պատած մարմըրում շուտով:
 Տընքում է հողը. շնչով մահահոտ
 Վիշտն է գալարում երկրի երեսին,
 Օդի թևերին կըսկիծի լացոտ
 Մըմունջն է հնչում չկայ և լուսին. .
 Բայց դուք կամեցաք մըցել երկնային
 Վառ կանթեղների լոյսի հետ նսեմ,
 Եւ ձեր բազմաթիւ լապտեր-ջահերին
 Մի ահնթարթում կեանք տուիք վսեմ:
 Եւ ահա մըռայլ, անմարդ փողոցում
 Մէջ կէս գիշերին ձեր պալատներից
 Շոյում են լոյսեր մթութեան ծոցում
 Շքեղ զարդարուած պատուհաններից:
 Դուք տօն էք տօնում ու զւարճանում
 Այնտեղ՝ հոյակապ մտքի, հանճարի,
 Ոսկու, արծաթի, վայելքի գրկում—
 Ու բարեմազթում ամենքին բարի...
 Դուք տօն էք տօնում ու զւարճանում
 Ուր ամեն բարը ունի պատմութիւն
 Իւր տակը ճըղմած թռուտո գանգերի,
 Ուր որ աղիւսը ծծել է արիւն
 Ու կաթիլները—աղի բըրտընքի...

Դուք տօն էք տօնում խրոխտ թնդացնում
 Ուրանի քրքիջով բարձր պատերը,
 Որոնց վրայից քաղցած, անխնդում
 Ընկաւ թշուառը, փշրեց ոտքերը...
 Եւ լապտեր-ջահեր շողում են պայծառ
 Ու լոյս տարածում ձեր կուշտ դէմքերին՝
 Մինչդեռ խիղճերդ կարծ՝ր է ինչպէս ժայռ—
 Մշտական խաւար՝ սրտերիդ բաժին:
 Հանգցէք ջահերը...

Եւ թոյլ շարէշար ձեր ճոխ սեղանի
 Շուրջը հաւաքուեն քաղցած ու տըկլոր
 Անտէր որբերը այն թշուառներին՝
 Որոնց դուք թողիք առանց հօր ու մօր:
 Եւ թոյլ շարէշար գծուծ, ոտաբաց
 Շէմքերդ լիզող հաւաքուեն մայրեր,
 Որ փողոց ընկան մուրալու չոր հաց
 Ու ձեր պալատում փնտրեն շերիմներ
 Այն բանուորների—ում կեանքի գնով
 Երկինք բարձրացան շքեղ տներիդ
 Բարձր պատերը ճարտար քանդակով
 Վարդակ լինելու փարթամ կեանքերիդ:
 Եւ թոյլ շարէշար, արնոտ, ուշաքաղ
 Յօշոտուած մարդկանց սև ուրւականներ
 Խոնաւ փոսերում թողած չոր դագաղ՝
 Ձեզ այցի ելնեն տեսքով մահաբեր...
 Ձեզ հետ տօն տօնեն ու զւարճանան
 Այլանդակ կեանքի վայրագ քրքիջով,

Երգեն գրկանքի երգը հոգեհան—
Չոր հացի երգը — մահուան մրմունջով:
Եւ խաւարի մէջ խաւար գործերիդ
Պատմեն արգասիք թշուառ անցքերի
Ու հանեն անեղ գղորդ ու շօխնդ—
Անարգարութեան սև կապանքների...
Հանգրէք ջահերը.:

ՉԿԱՅ ԱԼԱԳԵԱԶ.

Դարդերի քամին ինձ քշեց հիւսիս,
Հեղեղն արցունքի թևերս տարաւ.
Չկայ Ալագեազ, չկայ ծեր Մասիս—
Թոշնում է սիրտս կարօտով ծարաւ:

Այս տափակ երկրում, անձայր փեշերով,
Մի մամռոտ ժայռի կտոր չտեսայ—
Ղարիպ գլուխս հանգչէր գիշերով,
Ես հարս լինէի—ինքն ինձի փեսայ.

Եւ դարդս անտակ, մրմունջս տրտունջ
Պատմէի գաղտուկ—հոգիս հովանար.
Մտքերս ծեծկուած, սիրտս անտերունջ,
Պագ հովին տայի—ազատ սլանար:

Դալար խոտերի կախարդ հէքեաթից
Քուն գար աչերիս—նիհրէի անուշ,
Ու կէս գիշերի շաղակաթ սրտից
Յող իջնէր վրաս, ցոլցուար քնքոյշ:

Առաւօտ կանուխ, կայտառ բողբոջուն
Քանց նորափթիթ դաշտային շուշան,
Կարմիր արևին ես տայի ողջոյն,
Հովիկն ինձ զգուէր մեղմ, ծածան-ծածան:

Դարդերի քամին ինձ քշեց հիւսիս,
Հեղեղն արցունքի թևերս տարաւ.
Չկայ Ալագեազ, չկայ ծեր Մասիս—
Հուր երազներիս ցոլբերն էլ մարաւ...

Գարուն է... գարձուն... երգեր էլ չկան
 Վերքեր էլ չկան...
 Անդորը են ուզում՝ մտքերս հիւանդ,
 Մուսաս սիրաւանդ:
 Թո՛ղ ինձ հարազատ, թո՛ղ քիչ մոռացուիմ,
 Նիհրեմ, չզգացուիմ.
 Մեծ վիշտը սրտիս ծաղիկների մէջ
 Մտորիմ անվերջ.
 Նայեմ արևին—թող սրտիս խորքի
 Սառնամանքի
 Հալչեն սառոյցներ—սէր ու խինդ թողնած
 Արևից օրհնուած
 Թող առնեն աւիւն... գարձուն է, գարուն,
 Անդորըն եմ սիրում...

Բարձիր ուսերիս քո բեռը—կսկիծ
 Ողբերն ու ճիչեր անհուն տանջանքիդ,
 Վհատ կասկածդ և սրտիդ անբիծ
 Բոլոր ցաւերը և խաչը կեանքիդ:

Թո՛ղ կաթիլներով՝ ճնշման կապանքից,
 Կաթեն սրտիս մէջ տենչերդ մարած,
 Տգէտ խաւարում, գլխիդ անձկալից
 Ըմբոստ խլտման ծիւերը խամրած:

Ես քո սար-բեռան հլու բեռնակիր,
 Կը սուգուիմ վշտի անյատակ ծովում,
 Իսկ դո՛ւ աշխարհում նորից արծարծիր՝
 Սուրբ ազատութեան իդէալի երգում...

Եւ երբ ցաւի տեղ այդ ազատութեան
 Տիր եհրճուանքը երկրի երեսին՝
 Փշրին շղթաներ, բանտ ու կախաղան,
 Հնչեն շեփորներ նոր արշալոյսին—

Այն ժամ լեռ-բեռդ անյատակ ծովի
 Խորունկ խորքերում վշտիս հետ թաղած՝
 Ես վեր կը թռչեմ, կը փարուիմ հովի,
 Ալու թևերին՝ թեթև, թև առած:

Կը հիւսիմ ևրդեր՝ ազմա օրերի
 Անմահ, ոգեշունչ, բողբոջ յոյսերից,
 Կերգեմ նոր հիմնը—հաւասարների,
 Լոյսի ծնունդը՝ բղխած խաւարից:

Կանաչ ծառի,
 Ժիր ծիծառի
 Լուսնի գողտրիկ մեղեգին.
 Ցեխոտ հողում
 Ցուրտն է թաղում
 Չքնաղ գարնան անշունչ դին:
 Մերկ անտառին
 Աստղը լռին
 Դժկամ ցուքով վայր նայեց.
 Սգաւոր բուն
 Ա՛խ, օրնիրուն
 Ունայն փառքին զի՛լ վայեց...
 Բայց իմ հոգին
 Թափով ուժգին
 Եթերի մէջ է վազում
 Ամպին անբոյր
 Տալով համբոյր
 Ծաղկոտ գարուն երազում...

Ահն՝ վար առայ՛ սև քողը սրգի
 Ես իմ քնարից.
 Եւ կուզեմ նորից
 Գարնան, վառ սիրոյ քաղցր նւագի
 Մեկանոյշ մրմունջ
 Երգել անտրտունջ...

Այս մէկը անն տանջանքի է լար,
 Ցաւերից հիւսուած.
 Որ միշտ տխրամած
 Լոկ վիշտ է երգում տխր, միալար
 Աշխարհի ունայն,
 Խաւերից համայն...

Այս մի քանիսն էլ՝ բռնութեան ծովից
 Պոռթկած են են մէկ-մէկ,
 Որ միշտ վշտաբեկ՝
 Վրէժի անմար և անյաղթ բոցից
 Կ'երգեն անողոր
 Անէճք ու բողբոջ...

Սա... լարն է սիրոյ բարակ, սսկեթել.
 Հովերգով սիրուն
 Երգում էր գարուն...
 Եւ հին օրերից գիտէ սիրա դիւթել՝
 Ինչպէս մի անգամ
 Ասաց բարեկամ...

Խփեմ... և երգեմ սէր, ծաղիկ, գարձն,
Եւ իմ սրտի խոր...
Ա՛հ, այս ի՞նչ ժխոր,
Խեղդուած հեծկլտանք... դիակներ... արիւն...
Ո՞վ է արտասուում,
Ո՞վ հանց աղերսում...

Լարը դողանջեց... ո՞վ էր որ կուլար...
Ո՞վ էր՝ ինձ կանչեց. .
Ա՛խ, տխուր հնչեց,
Կըտըրուեց, մեռաւ սիրոյ երգի լար...
Եւ ես կըսկըծից
Չարթնիցի քընից...

ԱՆՔՈՒՆ ԳԻՇԵՐԻՑ.

Մութը պատեց դալարադարդ դաշտերին.
Թռչունները կամաց-կամաց քուն մտան,
Քնաթաթախ ծաղիկների վաշտերին
Յողնած քամին նստեց հսկիչպահապան,

Կեցի՛ր քամի, բաց աչքերդ սիրական՝
Հէքեթ ասենք, որ քներս չտանի.
Տես վերևից մեզ է նայում լուսնկան—
Նա էլ մեզ հետ ընկեր լինել կը կամի.

Մենք երեքս էլ խեղճ ճամբորդ ենք աշխարհում—
Տուն-տեղ չունենք, ընկեր չունենք քնաւին.
Կեցի՛ր քամի, ի՞նչ ես այդպէս շուտ նիրհում,
Իմ աչերիս քուն չէ եկել տակաւին...

Իսկ թէ ինչպէ՛ս ես կուզէի մրափել
Խորճնիկ, անվիշտ, զով թևերիդ ջան քամի...
Բայց դու լսիր, ի՞նչ ես տխուր, լուռ նստել,
Ա՛խ, իմ քունը դեռ չի տանի... չի տանի...

Ինչպէս, թէր փախչել—որ աչքիս առաջ
Չգտն ու շարունակն արիւննոտ զոհեր.
Որ գիշեր-ցերեկ չլսեմ հառաչ՝
Սովի ու վշտի մորմոր գուժարերս
Որ շուրջս տիրող անարդարութեան
Ոյժըն անպատիժ սիրտս վիրաւոր՝
Չմաշէ անվերջ ցաւը հոգեհան
Չփըշաքաղէ մարմինս ամեն օր:
Ինչպէս մոռացուել, չզգալ, չարտասուել,
Դադուած աչքերիս տալ մի քիչ դադար.
Ուսկից ոյժ գտնել—և չկարեկցել
Նմանիս լքման, տանջանքին—անճար:
Բայց արժէ փախչել—պահուել երկունքի
Ըմբոստ վայրկեանին, տարերքի ահեղ,
Տապ բոնկումին. մեծ աւետիքի
Չլսել շոինդ—կուռի փառահեղ:
Ընկճումը—կորչի... թող լինի այնպէս—
Ինչ պիտի լինի... տար ինձ, մեծ հոսանք—
Գանգս—ջախջախիւր. քո փրփրաղէզ
Գոռ ալիքներով՝ կուլ տուր և իմ կեանք:
Խփիր, շփրալիր վշտի ժայռերին
Կուրծքս—բրբրէ... թող իմ արիւնն էլ,
Արցունքս, հառաչ, ձուլուին, խառնուին՝
Թափ տան հոսանքիդ—թող մեռնիմ ջահէլ...
Տար ինձ... ցաւերի խարոյկ բովի մէջ
Թող եռայ հոգիս. էլ մէկիկ-մէկիկ
Չծխայ սրտիս մրուրն անշէլ—
Տար—ուր լափուում են՝ իղէալը, մարդիկ:

Ես թափն եմ սիրում լոկ մի հարուածի:
Կուրը—լինել կամ չլինելու.
Վէրըը—մահացու, ցանցն արկածի՝
Ուր ահնթարթն է—պատասխանատու...

Դարդու աշուն սարէն իջաւ,
Վազեց քամին հեալով.
Չկան ծաղիկ, վարդը թոռնաւ,
Ծառը խշշայ սգալով:

Պարզ երկինքը մշուշ հագեր—
Մտորում է տարակիր,
Կռունկների շարան-շարքեր
Ճամբայ ընկան տաք երկիր:

Ա՛յ կռունկներ խապար չունէ՞ք
Իմ սիրունիկ աշխարհէն,
Ղարիպ սրտիս բարև չունէ՞ք
Իմ չարչարուած քոյրերէն...

Ես էլ մի օր ճամբայ ընկայ
Անցայ դաշտեր, սար ու ծով.
Ղարիպ-դուրպաթ երկիր եկայ—
Միրաս լիքը՛ յոյսերով...

Բայց իմ երկրի տապ-կարօտից
Չորցան բողբոջ յոյսերս
Ա՛խ կռունկներ, էն սև օրից
Լալկան դարձան աչերս...

Երնեկ ձեզի.—մի օր կրկին
Ետ կը դառնաք շարքերով՝
Մենակ-դարբիպ ես կը մնամ
Հայրենիքիս կարօտով...

Չուլալ ալիքներ կուգան ու կերթան,
Կարմիր արևի ցուքերով քաշուած,
Նազան ծփանքով պաղ համբոյր կուտան
Մարմանդ ակերին՝ ծաղկունքով նշխուած,

Հէյ ջան ալիքներ, ես ձեզի մեռնիմ,
Որ էդպէս շարքով ընկեր էք կամբայ.
Ձեր էդ միաբան մրմունջին մեռնիմ,
Որ հոգուս խորճակ ու զի՛լ ձէն կուտայ...

Հէյ ջան հալալ է, որ դուք կուլ կուտաք
Ձեր դէմ ցցուողին ու կպարտկէք.
Կտրիճի նման միշտ կուրծք դէմ կուտաք
Դու՛մանի զարկին ու կփշրտէք,

Արի՞ք մենք էսպէս՝ ալիքների պէս,
Մեր ճամբան էրթանք, իրար ձեռք բռնած.
Արի՞ք մենք էսպէս՝ ալիքների պէս,
Միշտ կտրիճ մնանք դու՛մանի դիմաց...

Թշուա՛ն ժողովուրդ... մոլեռանդ գերի՛
Փռած, խարխլած, անյայտ ոյժերի՛
Որ այնպէս թափով խոնարհուել զխոնս
Խաչ ու մասունքի զօրութեանն անտես,

Որ այնպէս յուսով կեանքիդ փրկութեան
Գութ ես միշտ մուրում, մուրում յաւիտեան.
Դեռ չզարթնեցիր դարևոր քնից,
Յուսախափութեան մռայլ ցնորքից:

Դու այպէս խղճուկ, կեանքի շուկայում,
Ձեռքից ձեռք անցար լռիկ, անդադրում.
Բանդ ու աքսորի դու տաժանակիր
Եղար հարազատ, հլու որդեգիր:

Բայց հերիք անարգ, եսամոլ մարդիկ
Շինեցին իրանց շահի խաղալիկ
Քո ցաւն ու քո բախտ, թշուա՛ն մուրացկան.
Միթէ՞ այդ կեանքը սիրում ես այդքան...

Էս իմ սիրտը՝ խենթ ու խելառ
Գարուն կուզէ հով ու զով,
Նախշուն ծաղիկ, ծէզ վարդավառ
Սարն սմբուլ ծփանքով:

Կուզէ անվերջ թռչել օդում,
Ծծել բոյրը ալ վարդի,
Սուզուել յստակ ալիքներում,
Լինել գետի նազ փերի:

Կուզէ էն սև տղի հոգուն
Մըրիկ լինել անըսպառ,
Սէր հուրհուրել, սիրել անհուն—
Էս իմ սիրտը՝ խենթ-խելառ...

Ես անյոյս մինչև լոյս նստեցի
Լերկ ու մերկ ժայռերի գագաթին,
Քեզ, Մանտաշ, սրտամաշ դիտեցի—
Տեսայ քեզ ցաւակէզ, սև, մթին:

Մտածկոտ ու ծաղկոտ քո կրծքին
Ծեր Մորփէն դալկադէմ կը շրջէր.
Քո հոգուն՝ միշտ անքուն, ցաւագին,
Զով քամին իր մեանին կը սուլէր:

Կարկամած Արագած վերևից,
Ա՛խ, կուլար միալար ու արտում,
Իր բոլոր հին ու նոր ցաւերից
Կ'ոլորէր սև ամպեր զենիտում:

Ես տեսայ ադամայ մութն իջաւ.
Լուռ հանգան լումնկան, ջինջ աստղեր
Եւ կաթ-կաթ շաղակաթ ցողն իջաւ,
Դողացին, տեղացին վառ շողեր:

Ես տեսայ ամպի պէս վեր ելան
Անփրկանք տառապանք քո սրտից.
Քեզ ժպտաց լուսաբաց վաղօրդեան
Բոլորակ-արեգակ լեռներից:

Պճնուած, յոյս առած դու վստահ.
Գգուեցիր լայն, անծիր եթերին.
Ա՛խ, այդպէս, մանկան պէս կը ժպտայ
Շղթայուած ու խափուած խեղճ գերին:

Ես երկար վշտահար նստեցի
Լերկ ու մերկ ժայռերի գագաթին.
Քեզ, Մանտաշ, սրտամաշ դիտեցի
Խոկերով, մտքերով՝ սև, մթին...

Ես ըմբոստացայ... խաւարը լացեց
Խիզախ բռունցքիս հարուածների տակ
Իզուր դաւադիր գիրկը նա բացեց,
Իզուր խոստացաւ լինել հպատակ...

Նա սիրել էր ինձ այնպէս խանդավառ
Եւ բերել աշխարհ դժուար երկունքով.
Աչերս կապած՝ բայց հոգիս կայտառ
Գոուել էր անվերջ, սնուցել կրծքով:

Նա աղձամուղձոտ մռայլ գիշերից
Ոչինչ չէր պահել ինձանից անտես,
Կուրացած տենչով միշտ իմ թշերից
Համբոյր էր քաղել գթառատ մօր պէս:

Ես ըմբոստացայ — լոյսը սիրեցի
Եւ խելացնոր հարուածներիս տակ
Խաւարը ընկաւ... ես... ես յաղթեցի
Փանք ու պատիւ ինձ, կեցցէ՛ յաղթանակ...

Ձեզ՝ որ ապրում էք խաւարին գերի՝
Ես իմ ուղիով թողել եմ նշան —
Բազում օղակներ իմ շղթաների՝
Որ փշրուելիս ծաղկեցրին շուշան:

Դէ՛հ, դուք էլ եկէ՛ք՝ եկէ՛ք լոյսի մօտ.
Անէ՛ծք — ով չուզէ զատուել խաւարից.
Ես այստեղ հասայ՝ ծագեց առաւօտ.
Շուրջս լոյս, ազնտ... Փառք ու պատիւ ինձ...

Լոյսը բացուեց դողդոջեցին
Ցող-շողեր,
Վազեց քամին դալար զաշտով
Անտարբեր:
Քնհատ ծաղիկն օրօրուելով
Շնկշնկաց,
Սարի լանջից ջինջ աղբիւրը
Կլկլաց...
Ի՞նչ պատահեց, ի՞նչ թաղեցին
Լուռ դաշտում,
Այն ի՞նչ թումբ է, ուր մարդիկ են
Արտասուում...
Հա՛... այդ նա է — ըմբոստ հոգին
Քաջարի,
Որ յանդգնեց էլ չմնալ
Խեղճ, գերի...
Հա՛... այդ նա է, որ իր մահով
Վաղաժամ
Ազատութեան դափնին խլեց
Անթառամ...

Զնգան... հա, զնգան. գալարուիք, ճնշիր
 Որքան ոյժ ունիս.
 Մեացած, ժանգոտ, պաղ օղակներով
 Պինդ հպուիք մարմնիս,
 Քամիք արնաքամ իմ ձեռ ու ոտից
 Վերջին հիւթն իսպառ,
 Ծլատիր սմքած, չորացած կաշուց
 Ողջ կեցած սլատառ...
 Մենակեաց կեանքիս երգերը տխուր
 Խեղդիք ջո հեքով,
 Հիւանդ երազիս ցոլքը խափուսիկ
 Մարիք անէծքով...
 Զնգան... հա, զնգան զիշեր և ցերեկ
 Անխափ և անքուն
 Մեղսոտ բռնութեան որպէս արժանի
 Միակ փրկութիւն:
 Զնգան շարունակ, վրդովիք բանտիս
 Գիշերուան անդորր,
 Սև ժանգղ ներկիր վառ կարմիր գոյնով
 Արիւնէս ծոր-ծոր. .
 Ահն նոսրացաւ խոլ աղջամուղջի
 Անթափանց խաւար,
 Նորածին արփին կապեց երկնքում
 Լուսեղէն կամար...
 Դէհ, զնգան քիչ էլ ջո ստոր փառքին
 Մօտ է սև օրհաս՝
 Արթնացած կեանքի վես զիտանցութեան
 Վառ լոյսն է՝ անսաս:

Լսում ես դրսից ներգաշնակ երգի
 Աղմուկն յաղթական,
 Նա է ցուցարար իմ ընկերներից՝
 Քո դատը մահուան:
 Շուտով կը պոռթկայ այն լոյս աշխարհում
 Ահռելի մի դէպք՝
 Եւ դու, սվ շղթայ, կը մնաս անտէր,
 Մոռացուած, անպէտք...
 Կամ թէ դարբնանոց կերթաս կոյտերով
 Կուռ սալի վրայ՝
 Կը փշրին հողիդ և դու կը դառնաս՝
 Գործիք առօրեայ...
 Դէհ, զնգան ուժեղ, որքան ոյժ ունիս
 Պինդ հպուիք մարմնիս—
 Վերջին ցնցումիդ տագնապի թափից
 Թո՛ղ հրճուի՝ հոգիս...

Փանքը բազմաշարչար ստորուկ մարդկութեան՝
Տառապանքների, վշտի աղբիւրին:

Կեանքի հեղեղում չարի խորտակման
Ահաւելի կուռի մարտիրոսներին:

Փանքը զրկանքների մեծ անապատում
Նիզախ, աննուաճ մագլցողներին,
Քաղցից նուազած՝ հրապարակներում
Հացի և վրէժի երգ երգողներին:

Փանքը արախողխող ու գնտակահար
Քաջ ըմբոստների լուռ շիրմներին,
Մռայլ հանքերում ընկած շարէ-շար,
Մմբած, տրորուած սև դիակներին:

Փանքը թիկունքներին՝ ծռուած բեռի տակ,
Կոշտացած, շլուտ ժիր բազուկներին:
Փանքը բանուորութեան միութեան օղակ-
Հպարտ փողփողող կարմիր դրօշին:

Փանքը ի բարձունս սուրբ ազատութեան
Նորածին ոգուն՝ տանջանքում ծնուած:
Միշտ փանք և նրան, որ համայնութեան
Նաչն է փրկանքի ուսերին դրած...

Յ Ա Ն Կ.

	Երես.
1. Ազատութեան դողանջները	3
2. Յառաջ անվեհեր	4
3. Մե շղթաներ	5
4. Մի հոգեհանգիստ	6
5. Բլրուլին	7
6. Բանւորները	8
7. Կոյր երգիչը	10
8. Ազատութեան մարտիկներին	11
9. Տրտունջ	12
10. Միջազգային երգ	13
11. Կեանքի դասը	14
12. Այնտեղ գնացէք	15
13. Արծուի սէրը	17
14. Բանւորի երգը	18
15. Երկնքի յուշերից	19
16. Երազ	22
17. Յեա տար քո խաչը	23
18. Մենք էլ միանանք	28
19. Արծիւը	29
20. Փարուանայի գիշերներէց	31
21. Երջանիկը	33
22. Գութանի երգը	35
23. Գեղջկուհու մորմոքը	37
24. Ինձ մի սիրիր	38

	երես.
25. Ես ու նա	40
26. Մի լար իմ սիրտ	41
27. Հանգցրէք ջահերը	42
28. Չկայ Ալագեազ	45
29. Գարուն է	46
30. Կը հիւսեմ երգեր	47
31. Աշուն	48
32. Առեղծուածը	49
33. Անքուն գիշերից	51
34. Տար ինձ մեծ հոսանք	52
35. Աշնան երգերից	54
36. Դօնի վրայ	55
37. Թշուառ ժողովուրդ	56
38. Էս իմ սիրտը	57
39. Մի գիշեր	58
40. Ես ըմբոստացայ	60
41. Մեր օրերը	61
42. Կալանաւորի երգը	62
43. Փանք ի բարձունս	64

9112 1 30 4.

Роды	№1	285
Годы	5	11.

Закупъ Ростовъ н-Д.
Торг. Д. Гельм-Оглуевъ
и Шапошниковъ.
Шушанинъ Кургинянъ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0345602

36685